

Za skvalitnenie občianskej výchovy

Situácia vo výuke občianskej výchovy v európskych krajinách, osobitne vo
Francúzsku a USA

EdD Boris Sodoma, Strasbourg

➔ Úvod	2
➔ Formálne kurikulum	3
➔ Neformálne kurikulum.....	4
➔ Informálne kurikulum	4
➔ Vzdelávanie učiteľov	5
➔ FRANCÚZSKO.....	7
▶ Súčasné učebné osnovy	7
▶ Súčasné trendy.....	9
▶ Partnerstvo	10
➔ SPOJENÉ ŠTÁTY AMERICKÉ.....	10
▶ Politika a požiadavky štátu.....	11
▶ Podpora občianskej výchovy	11
▶ Podnecovanie záujmu žiakov	11
▶ Podpora intelektuálnych schopností	12
▶ Podpora vedomostí.....	12
▶ Faktory ovplyvňujúce výuku.....	12
▶ Vplyv štátnych štandardov.....	13
▶ Materiál potrebný k výuke	13
▶ Hodnotenie.....	13
▶ Faktory ovplyvňujúce profesionálny rozvoj učiteľov	14
▶ Mimoškolské a kookurikulárne aktivity.....	14
▶ Organizácie, jednotlivci a finančné prostriedky	14
▶ Závazok týkajúci sa občianskej výchovy	15
➔ SLOVENSKO.....	15
▶ Cesta za lepšími výsledkami.....	15

Úvod

Významné zmeny, ktoré sa uskutočnili v Európe koncom minulého storočia postavili pred mnohé štáty Európy nové úlohy. Zatiaľ čo krajiny západnej Európy čelia akcelerácii ekonomických, spoločenských, technologických a politických zmien, krajiny strednej a východnej Európy sa snažia o to, ako stabilizovať svoj nový politický a ekonomický poriadok, ako prekonať a vyrovnáť sa s bremenom minulosti, ako budovať a rozvíjať novú politickú kultúru a prehĺbovať myšlienky demokracie, ľudských práv a dodržiavanie zákonov.

Tento rozvoj je charakterizovaný odstránením, nahradením a potlačením tradičných myšlienok, hodnôt a noriem správania. Úplné prebudovanie sociálnych, ekonomických a politických štruktúr sa uskutočňuje všade. Vyžaduje si nové schopnosti, zručnosti, a vedomosti, a preto je proces učenia v centre pozornosti tohto rozvoja. Je dôležité si uvedomiť, že len procesom učenia sa tieto vedomosti dajú získať a ďalej prenášať. Učenie sa už nie je viac obmedzované len na ranné štádium ľudského života, na formálne systémy ako sú školy a univerzity. V období rýchlych, neustálych a trvalých zmien sa učenie stáva celoživotným cieľom tak pre jednotlivcov, ako aj pre spoločnosti a štáty.

Výchova a vzdelávanie k občianstvu a k demokracii je založené na vedomostiach, zručnostiach a osobnej uvedomelosti. Iba uvedomelý a vzdelaný občan je schopný plniť potreby stále viac sa rozvíjajúcej občianskej spoločnosti. Občianska výchova zdôrazňuje dôležitosť spojenia deklaratívnych, procedurálnych a konštruktívnych vedomostí, pochopenie základných pojmov, ako i získanie základných zručností a rozvoj prosociálnych postojov, ktoré takto zabezpečujú ďalšiu podporu demokracie.

Občianska výchova zohráva dôležitú úlohu pri posilňovaní demokratickej spoločnosti, poskytuje dostatočné informácie z tejto oblasti pre svojich občanov a podporuje a vedie ich k tomu, aby participovali na verejnom živote svojej komunity. Hoci je táto zodpovednosť na pleciach všetkých členov občianskej spoločnosti, špeciálna pozornosť je venovaná školám a pedagógom. Je nevyhnutné, aby žiakom a študentom či už základných alebo stredných škôl bolo poskytnuté potrebné vzdelanie, aby sa mohli stať aktívnymi členmi občianskej spoločnosti a mohli spolurozhodovať o veciach verejných. Toto vzdelanie treba vidieť ako investíciu do budúcnosti, ktorá bude propagovať myšlienky demokracie, tolerancie, pluralizmu, či ľudských práv.

Občianska výchova sa učí v Európe ako i v USA na všetkých stupňoch škôl pod rôznymi názvami ako napr. občianska výchova, výchova k občianstvu, občianska kultúra, občianska náuka a pod. a je súčasťou formálneho, neformálneho a informálneho kurikula.

V rámci formálneho kurikula sa občianska výchova vyučuje buď ako samostatný predmet, alebo je integrovaná k iným predmetom, alebo sa učí v rámci niekoľkých kurikulárnych tém.

Neformálne kurikulum využíva extrakurikulárne či kookurikulárne aktivity žiakov organizované školou, ktoré sú spojené s formálnym kurikulumom.

Informálne kurikulum sa uskutočňuje prostredníctvom tzv. skrytého kurikula a neprvoplánovanej výuky.

Formálne kurikulum

Situácia, týkajúca sa výuky občianskej výchovy v niektorých európskych krajinách v rámci formálneho kurikula je nasledujúca:

- Občianska výchova sa učí ako samostatný predmet v Albánsku, Belgicku - Francúzska komunita, Chorvátsku, Lotyšsku, Rumunsku a na Slovensku;
- V rámci integrovaných programov či viacerých kurikulárnych tém v Belgicku - Flámskej komunite, Fínsku, Maďarsku, Írsku, Holandsku, Portugalsku, Švédsku a Švajčiarsku. V rámci integrovaného tematického vyučovania je občianska výchova súčasťou spoločenskovedných predmetov, zatiaľ čo kroskurikulárny prístup predpokladá rozloženie obsahu učebnej látky do všetkých špecializovaných predmetov formálneho školského kurikula;
- Niektoré krajiny uplatňujú kombináciu dvoch modelov - ako samostatný predmet plus integrované programy, alebo kroskurikulárny obsah - Rakúsko, Bulharsko, Česká republika, Anglicko, Estónsko, Francúzsko, Nemecko, Grécko, Taliansko, Litva, Španielsko, Ukrajina.

Terminológia je rôzna:

- Občianska výchova (Rakúsko, Belgicko-Francúzska komunita, Bulharsko, Chorvátsko, Česká republika, Estónsko, Francúzsko, Nemecko, Írsko, Taliansko, Lotyšsko, Portugalsko, Slovensko);
- Občianska kultúra (Grécko, Litva, Portugalsko, Rumunsko, Španielsko);
- Výchova k občianstvu (Belgicko-Flámska komunita, Anglicko, Holandsko);
- Spoločenské vedy (Albánsko, Česká republika, Fínsko, Nemecko, Grécko, Maďarsko, Taliansko, Holandsko, Švédsko, Švajčiarsko, Ukrajina).
- Vekový limit je rôzny, ale v podstate zasahuje všetky vekové kategórie v rámci formálneho kurikula. Najčastejšie je predmet včlenený do formálneho kurikula v posledných ročníkoch 1. stupňa základnej školy, 2. stupňa základnej a na strednej škole.
- Alokácia vyučovacích hodín a kurikulárny t.j. spoločenský status predmetu a hodinová dotácia, štatutárny, alebo neštatutárny prístup záležia na vzdelávacej politike štátu a na jednotlivých organizačných modeloch. V menej či viac centralizovaných systémoch sa občianska výchova vyučuje ako predmet, ktorý je súčasťou národného kurikula.

V decentralizovaných systémoch o časovej dotácii predmetu rozhodujú mestské úrady a miestne školské inšpektoráty. Tieto právomoci majú aj samotné školy a učitelia.

Neformálne kurikulum

Aktivity v rámci neformálneho kurikula v krajinách Európy sú nasledovné:

- Účasť v školských orgánoch - Rada školy, Detský parlament, Miestne zastupiteľstvo;
- Mimoškolská výchova - návštevy, exkurzie, projekty;
- Členstvo v rôznych kluboch, spolkoch a záujmových skupinách;
- Aktivity v rámci miestnej komunity - dobrovoľné aktivity, aktivity cirkevného charakteru, stretnutia s politickými reprezentantmi regiónu, stretnutia s príslušníkmi polície;
- Skúsenosti so svetom práce - návšteva podnikov a výuka k tomu, ako si založiť a viesť vlastný podnik.

Informálne kurikulum

Sú to nepredvídané a spontánne situácie, ktoré sa vyskytujú v každodennom živote školy. Nie sú organizované, ani podnecované učiteľmi, sú to situácie, ktoré sa vyskytujú v prostredí školy, ako napr. komunikácia a spolupráca, vyjednávanie, priateľstvo, konfrontácia s autoritou, diskriminácia a pod. Takéto situácie môžu byť využívané v rámci neformálneho vzdelávania ako projekty, alebo ako extrakurikulárne, teda mimoškolské aktivity. Napríklad informálne kurikulum môže byť užitočne využité pri presadzovaní edukačných cieľov (zlepšenie komunikácie, multikulturalizmus, kooperácia, pozitívna klíma školy), alebo pri výuke takých tém, ako je napr. násilie, korupcia, imigrácia, kultúrne a náboženské rozdiely a pod. Jedným slovom, formálne a neformálne kurikulum musí brať do úvahy deti a kultúru týchto detí, ktoré sa správajú v každodenných situáciách spontánne a slobodne.

Keď sa zameriame výlučne na formálne kurikulum a formálnu výuku na školách zistíme, že táto prebieha v situáciách, ktoré sú organizované a kontrolované učiteľmi. Takéto formálne aktivity treba odlišovať od tzv. skrytého kurikula; ide hlavne o situácie, keď sa žiaci učia jeden od druhého, prostredníctvom participácie, imitácie, atď.

Medzi formálnym a neformálnym kurikulom na strane jednej a informálnym či skrytým na strane druhej musí existovať permanentná previazanosť a musia sa vzájomne obohacovať. Učitelia nemôžu byť zodpovední iba za formálne kurikulum, ale za všetko, čo sa na škole odohráva. Výskum navyše potvrdzuje, že skryté kurikulum má prinajmenšom tak silný edukačný vplyv, ako formálne kurikulum.

Fórum občanov Slovenska

www.sk-forum.sk

Učitelia často nevenujú pozornosť informálnemu, alebo skrytému kurikulu. Často je to z týchto dôvodov:

- Financovanie vzdelávania a verejná zodpovednosť za jeho výsledky uvažujú len o formálnom kurikule, ako o kritériu na ich dosiahnutie;
- Vzdelávanie a školenia učiteľov sú zamerané na formálne kurikulárne požiadavky;
- Termín skryté kurikulum nie je dostatočne známy;
- Učitelia podceňujú vplyv skrytého kurikula na výchovu žiakov.

Aby sme uľahčili konceptuálne porozumenie, musíme špecifikovať, čoho sa skryté kurikulum týka. Ide o:

- Vzdelávanie, ktoré nie je zamerané na akademické výsledky, (postoje, hodnoty, normy správania sa v školskom prostredí a pod.);
- Organizačná kultúra a medziľudské vzťahy v prostredí školy (spoločenské vzťahy, dominantné vzory správania, symboly, kultúrna identifikácia, spôsoby správania sa jednotlivcov);
- Nepísané normy správania.

Vzdelávanie učiteľov

Vzdelávanie a školenia pre učiteľov v Európe sú v súčasnosti zamerané akademicky a uskutočňujú sa na univerzitách a špecializovaných inštitúciách.

- Univerzity ponúkajú možnosti v tzv. teacher-training colleges (Belgicko-Francúzska komunita, Bulharsko, Chorvátsko, Česká republika, Cyprus, Dánsko, Fínsko, Grécko, Maďarsko, Island, Malta, Nórsko, Švédsko, Turecko, Anglicko, Wales);
- V špecializovaných inštitúciách a centrách vyššieho vzdelávania (Rakúsko, Francúzsko, Estónsko, Portugalsko, Škótsko);
- V špecializovaných inštitúciách zameraných na školenia učiteľov:
 - centrálné inštitúcie, (Albánsko, Bielorusko, Dánsko, Grécko, Island, Lotyšsko, Litva, Luxemburg, Moldavsko, Holandsko, Švédsko, Ukrajina);
 - v regionálnych centrách (Belgicko-Francúzska komunita, Fínsko, Francúzsko, Nemecko, Taliansko, Nórsko, Rumunsko, Ruská federácia, Slovensko, Španielsko, Švédsko, Švajčiarsko, Škótsko).

Novým trendom v súčasnosti začína byť poskytovanie tzv. in-service školení prostredníctvom škôl či školských inštitúcií a občianskych združení. Takéto školenia pre učiteľov prostredníctvom alternatívnych poskytovateľov vedú k väčšej diverzifikácii v obsahu a pláne školení a sú viac späté s každodennými potrebami a podmienkami toho - ktorého regiónu.

Fórum občanov Slovenska

www.sk-forum.sk

- Prostredníctvom škôl sa uskutočňujú školenia napr. v Belgicku, Českej republike, Fínsku, Francúzsku, Grécku, Maďarsku, Írsku, Nórsku, Portugalsku, Švajčiarsku, Anglicku, Walese, Škótsku;
- Prostredníctvom súkromných organizácií a konzultačných stredísk v Bulharsku, Fínsku, Maďarsku, Poľsku, Španielsku, Švédsku, Anglicku a Walese;
- Prostredníctvom učiteľských asociácií sa školenia uskutočňujú v Belgicku - Flámskej komunite, Dánsku, Írsku, Portugalsku, Ruskej federácii;
- Prostredníctvom učiteľských odborov vo Fínsku, Írsku a Španielsku.

Pri výuke občianskej výchovy je dôležité prehodnotiť prístup učiteľov k tejto problematike, ako aj nové úlohy, ktoré z toho vyplývajú.

- V centre ich úsilia musí byť študent.
- Uplatňovanie ľudských práv v kontexte školy znamená, že tieto budú:
 - uplatňovať kooperatívne formy a metódy práce,
 - vytvárať v triedach prostredie dôvery a spolupráce.
- Do úvahy musia brať spoločenský a globálny kontext:
 - podporovať také prístupy, ktoré umožnia učiteľom riešiť problémy profesionálne,
 - byť sprostredkovateľom pri riešení problémov medzi žiakmi a prostredím školy,
 - zangažovať všetkých účastníkov a snažiť sa, aby nikto nestál bokom pri realizácii týchto úloh.
- Prehodnotiť hodnotenie žiakov:
 - rozvíjať nový prístup pri hodnotení žiakov,
 - podporovať formatívny prístup k hodnoteniu žiakov.
- Prehodnotiť obsah vzdelávania a školení učiteľov:
 - využívať nový pedagogický prístup,
 - využívať informačné technológie.

Nový plán týkajúci sa vzdelávania učiteľov by mal:

- poskytovať školenia v prirodzenom školskom prostredí;
- umožňovať reflexiu, týkajúcu sa pedagogickej činnosti pri výuke občianskej výchovy;
- prispievať k rozvoju učiteľského kolektívu v rámci školy;
- využívať a uplatňovať tzv. skryté kurikulum na škole;
- podporovať kontakty medzi komunitou a podnikateľským prostredím;
- využívať väčšiu rôznorodosť školiteľov (aktivisti pre uplatňovanie ľudských práv, podnikatelia, ekonómovia);
- k dosiahnutiu svojich cieľov využívať spoluprácu s partnerskými organizáciami (štátne organizácie ako i organizácie tretieho sektoru, občianske združenia, súkromný sektor);

Fórum občanov Slovenska

www.sk-forum.sk

- rozvíjať trhovú orientovanú ekonomiku a uplatňovať prístup, ktorý je zameraný na potreby zákazníka.

Bolo by však chybou nechať občiansku výchovu, alebo výchovu k občianskej spoločnosti len na bedrá základných či stredných škôl. Ak chceme, aby bol tento proces úspešný, musí byť súčasťou celoživotného vzdelávania. Preto je treba vidieť občiansku výchovu ako:

- dobrovoľný prístup za účelom osobného rozvoja;
- rozvoj spoločenských vzťahov, ako i schopnosť spolupracovať s inými ľuďmi;
- rozvoj komunity, kde žijeme;
- schopnosť učiť sa porozumieť a spolupracovať s ľuďmi rôznych rás a národností;
- schopnosť uplatniť svoje právo, ale i dodržiavať povinnosti;
- schopnosť, ako prispieť k všeobecnému blahu;
- politická participácia.

Pozrime sa teraz bližšie na dve krajiny, ako sa v nich v súčasnosti realizuje výuka občianskej výchovy.

FRANCÚZSKO

Občianska výchova nie je akademický predmet v tradičnom zmysle slova. Zvyčajne je súčasťou predmetov ako je dejepis či zemepis, informuje o dôležitých kultúrnych a vedeckých udalostiach v dejinách ľudstva. Jej plný význam sa uplatňuje vtedy, keď je spojená s každodenným životom školy a hlavne vtedy, keď sa vzťahuje na pravidlá uplatňujúce práva žiakov. K tomu napomáhajú aj školské rady na stredných školách (Conseils de la vie lycéene). Tieto sú zložené z učiteľov, rodičov a zvolených žiakov, ktorí na svojich stretnutiach riešia rôzne aspekty života žiakov na stredných školách (Lycées).

Občianska výchova alebo výchova k občianstvu sa v súčasnosti učí na 1. stupni základnej školy (ročníky 1.- 4.), na nižšom stupni strednej školy tzv. Collège (ročníky 5.- 9.), ako i na vyššom stupni strednej školy na Lycée (ročníky 1 - 3). Všeobecné nariadenie z roku 1998 ukladá školám ich úlohy v oblasti občianskej výchovy. Keď sa pozrieme do histórie zistíme, že francúzske školy zohrávali významnú úlohu v oblasti výchovy k občianstvu. Túto úlohu si udržiavali a udržiavajú dodnes, keďže všeobecná branná povinnosť bola v roku 1997 zrušená.

Súčasnú učebnú osnovu pre občiansku výchovu

Na 1. stupni základných škôl je občianska výchova súčasťou učebných osnov, neučí sa ako samostatný predmet. Je súčasťou výuky pri získavaní základných zručností detí, pri výuke dejepisu, zemepisu a prvých dotykoch so spoločenskými a prírodnými vedami.

Fórum občanov Slovenska

www.sk-forum.sk

Učebné osnovy sú zamerané na dve najdôležitejšie hodnoty a tou sú sebaúcta a osobná zodpovednosť. Ich cieľom je uviesť žiakov do oblasti ľudských práv a uvedomiť si, že je nutné konať so zmyslom pre zodpovednosť v prostredí školy, ale i mimo nej. Tiež obsahuje úvod k princípom a pochopeniu pojmu Republika a iných významných inštitúcií.

Na nižšom stupni strednej školy (Collège) s ročníkmi 5 - 9 sa občianska výchova učí postupne v každom ročníku 1 hodinu týždenne. Učebné osnovy boli predmetom reformy v rokoch 1993-1996. Predmet učia hlavne učitelia dejepisu a zemepisu.

Prvý rok sa žiaci učia o ľudských právach, ale i o povinnostiach zameraných na život školy, právo na vzdelanie, práva a povinnosti žiakov, princípy občianstva a na zodpovedný prístup k životnému prostrediu a kultúrnemu dedičstvu. V druhom ročníku sú učebné osnovy postavené na pojmoch ako sú rovnosť, solidarita a bezpečnosť. Dôraz sa kladie na rovnosť pred zákonom, odmietnutie diskriminácie, ľudskú dôstojnosť, solidaritu s priateľmi a rodinou, solidaritu s komunitou, bezpečnosť a ako vnímať a čeliť hroziacemu nebezpečenstvu. Tretí rok žiaci študujú slobodu, právo a spravodlivosť vo Francúzsku a ľudské práva v zahraničí. Vo štvrtom a v záverečnom ročníku je predmetom štúdia výchova k tomu, ako sa správať ako správny občan spoločnosti, v ktorej žijem, rozdelenie moci vo Francúzsku, rôzne ďalšie dimenzie občianstva, ďalšie významné témy spojené s demokraciou (rovnosť medzi pohlaviami, informácie a médiá, atď.), obrana vlasti a boj za zachovanie mieru vo svete.

Tieto učebné osnovy sú charakterizované tromi aspektmi: (1) vyhýbajú sa zjednodušeniu vďaka rozlíšeniu medzi charakteristikou ľudskej bytosti a občanom; (2) pedagogický prístup uplatňuje hlavne prípadové štúdie ako prostriedok vedúci od špecifického ku všeobecnému a; (3) poznanie základných textov z oblasti ľudských práv (všetky problémy sú študované s odkazmi na špecifické príklady).

Od roku 2000 žiaci, ktorí chceli získať certifikát o úspešnom ukončení nižšieho stupňa strednej školy (brevet), ktorý však nie je povinný, museli napísať krátku esej z občianskej výchovy, založenú na základe písomných dokumentárnych záznamov. Prieskumy realizované za posledných 5 rokov ukázali, že učitelia sú relatívne spokojní so súčasnými učebnými osnovami a tieto sú pre žiakov zaujímavé. Učitelia sa snažia čo najlepšie odovzdávať poznatky z občianskej výchovy žiakom, hoci formy a metódy ich práce sa môžu v jednotlivých triedach a školách odlišovať.

Na vyššom stupni strednej školy (Lycée) sylaby z občianskej, právnej a spoločenskej výchovy boli navrhnuté medzi rokmi 1997-2000 pre 1., 2., a záverečný ročník. V 1. ročníku žiaci študujú občiansku výchovu vo všeobecnosti; v 2. ročníku sa kladie dôraz na inštitúcie a na postupy pri uplatňovaní právomocí občana; v 3. záverečnom ročníku sa výchova k občianstvu študuje v kontexte súčasného moderného sveta a venuje sa problémom, ktorým musí občan čeliť a ktoré musí riešiť. Avšak hlavný cieľ, ktorý sa opatrne skrýva pod názvom

Fórum občanov Slovenska

www.sk-forum.sk

občianska výchova spočíva v poskytovaní vzdelania v oblasti politiky. Metóda výuky spočíva v dvojhodinovej riadenej diskusii každé dva týždne na vopred stanovenú tému, ktorá si vyžaduje prípravu. Na vedení výuky sa podieľajú učitelia rôznych predmetov, aj keď v praxi to vyzerá tak, že tieto predmety väčšinou vedú učitelia dejepisu, zemepisu, ekonomiky a spoločenskovedných predmetov.

Osnovy pre občiansku výchovu sú tiež prostriedkom, ktorým školské úrady uplatňujú voči školám požiadavky štátnych orgánov. Zákon z 27. októbra 1997, ktorý zrušil všeobecnú brannú povinnosť, však ukladá školám poskytovať žiakom informácie o princípoch a organizácii národnej a Európskej bezpečnosti. Dekrét z 20. marca 1998, ktorý je súčasťou Zákona o národnostiach zo 16. marca 1998 poveruje štátne pedagogické orgány výukou základných princípov, ktorými sa musia riadiť občania francúzskej národnosti. Treba ešte dodať, že na nižšom stupni stredných škôl sa realizuje kurz týkajúci sa výchovy k bezpečnosti na cestách, pričom každý žiak, ktorý tento kurz navštevoval, získa certifikát o absolvovaní tohto kurzu.

Súčasný trendy

Treba konštatovať, že za posledné roky sa uskutočnil významný posun vo výuke občianskej výchovy. Učitelia sa snažia vyhýbať zjednodušenej a nezaujímavej prezentácii štátnych inštitúcií a snažia sa poskytovať žiakom kvalitné vzdelanie, pričom na seba berú individuálnu zodpovednosť za jeho výsledky bez ohľadu na jednotlivé stupne škôl. Cieľom výuky občianskej výchovy nie je vštepovanie vedomostí do pamäti žiakov, ale na základe už nadobudnutých vedomostí tvorivo rozvíjať svoje myšlienky a názory, ktoré sa uskutočňujú hlavne ústnou podobou. To vysvetľuje, prečo je takýto spôsob na rôzne témy najčastejšie využívaný na všetkých stupňoch škôl.

Avšak existujú tu aj nedostatky. Výuka občianskej výchovy prináša so sebou aj problémy a mnoho učiteľov sa cíti slabo pripravených na jej výuku. Začlenenie dimenzie občianskej výchovy ako záležitosti, ktorú treba brať do úvahy pri organizovaní interview učiteľov uchádzajúcich sa o prijatie do pracovného pomeru (*CAPEP*, *CAPEPS*, *CAPLP2*) je vo väčšine prípadov formalitou. Pedagogické fakulty poskytujú v rámci svojich modulov občianskej výchove malý priestor. Občianskej výchove je tiež venovaná menšia pozornosť v odborných školách (*Lycée professionnel*) ako na lýceách poskytujúcich všeobecné stredné vzdelanie a dokonca ešte menej v posledných ročníkoch, zameraných na technológie. Taktiež tu neexistuje dobré spojenie medzi metódami výuky a vzdelávacími aktivitami, ktoré obsahujú dimenziu občianskej výchovy a ktoré sa uskutočňujú mimo škôl.

Partnerstvo

Občiansku výchovu učia hlavne učitelia. Avšak partnerstvo sa pomaly začína rozvíjať i s reprezentantmi rôznych úradov a organizácií, obzvlášť s členmi Národného úradu pre právne služby, ktorý poskytuje žiakom informácie o právnom systéme, národnostiach, a pod., alebo sa zaoberá personálnymi či rodinnými problémami. Poskytuje odborníkov z radov polície, sociálne sestry, psychológov a zdravotníkov, ktorí navštevujú školy a informujú žiakov o svojej práci, uskutočňuje prevenciu voči kriminalite. Tieto aktivity nie sú pravidelné, či na seba nadväzujúce, ale zdá sa, že sú veľmi potrebné, pričom je dôležité, aby ich podporovali profesionáli z radov právnikov, lekárov či psychológov, čím sa zvyšuje prestíž občianskej výchovy.

Asociácie rodičov musia byť na škole reprezentované a musia mať štatutárne právo zúčastňovať sa schôdzí triednych výborov (Conseils de classe) a Rady školy (Conseils d'établissement). Tiež sa zúčastňujú množstva mimoškolských podujatí. Avšak stále je tu možné pociťovať hlbokú neochotu zúčastňovať sa a zapájať sa do diskusií a spolupracovať so školou na zlepšení správania sa žiakov, ktoré sa na školách riešia od prípadu k prípadu a ktoré nemajú vypracovanú žiadnu stratégiu, ako v tejto oblasti postupovať.

Existuje tiež partnerstvo s asociáciami a združeniami podporujúcimi mimoškolské vzdelávanie, ktoré disponujú skvelým know-how, ako i dôležitými informáciami a ktoré tiež disponujú rôznymi zdrojmi. Pravidelná spolupráca s nimi si však vyžaduje vypracovanie písomného dokumentu zaväzujúceho k spolupráci medzi školou a partnerom či už zo štátneho, alebo súkromného sektoru, ktorý musí jasne a presne formulovať obsah budúcej spolupráce ako i súhlas zúčastnených strán.

Treba spomenúť, že často chýba koordinácia medzi školou a rôznymi potenciálnymi partnermi. Preto je dosť ťažké takúto spoluprácu hodnotiť. Je nevyhnutné vypracovať celkovú stratégiu spolupráce škôl a partnerských organizácií.

Francúzske ministerstvo uskutočnilo pri príležitosti Európskeho roka demokratického občianstva, ktorým bol rok 2005, veľký prieskum na lýceách, aby sa zistilo, ako študenti vnímajú občiansku výchovu a demokraciu a ako ju chápu. Po vyhodnotení budú výsledky prieskumu prístupné verejnosti.

SPOJENÉ ŠTÁTY AMERICKÉ

Nedostatok občianskej angažovanosti a občianskej gramotnosti je rozšírený najmä medzi americkou mládežou. Študenti často nemajú dostatočné vedomosti z občianskej výchovy, chýbajú im vyššie intelektuálne schopnosti a dispozície potrebné k tomu, aby si mohli pospájať fakty a pojmy viažuce sa k problematike občianskej zodpovednosti. Hoci

mnoho štátnych úradníkov a pedagógov zodpovedných za realizáciu štátnej politiky na školách poskytuje občianskej výchove verbálnu podporu a deklarujú jej dôležitosť, skutočnosť je skôr taká, že štátna politika a prax na školách zlyháva a často neumožňuje žiakom získať také vedomosti z občianskej výchovy, aké by mali mať.

Politika a požiadavky štátu v oblasti občianskej výchovy

Viac ako jedna štvrtina zo všetkých štátov únie vo svojej ústave deklaruje povinnosť štátu poskytovať verejné (štátne) vzdelávanie, pretože vzdelaní občania majú väčšie predpoklady a schopnosti chrániť výdobytky slobody a demokracie a ďalej ich rozvíjať a upevňovať. Viac ako jedna tretina všetkých štátov má vo svojom štatúte explicitne uvedenú občiansku výchovu. Kým všetky štáty, okrem jedného, implementovali štandardy na všetkých stupňoch amerických škôl (elementary, middle, high) aspoň v jednom predmete, iba tri štáty vytvorili samostatné štátne štandardy len pre občiansku výchovu. Ďalších 23 štátov má v štandardoch spoločenskovedných predmetov explicitne vymedzenú sekciu, ktorá obsahuje témy z občianskej výchovy, zatiaľ čo v 18 štátoch sa témy z občianskej výchovy nachádzajú v štandardoch spoločenskovedných predmetov. Študenti musia povinne navštevovať predmet riadenie štátu, alebo kurzy občianskej výchovy na stredných školách v 29 štátoch Únie.

Témy z občianskej výchovy sa testovali v 31 štátoch USA, ale len v troch štátoch sa testovanie týkalo výlučne občianskej výchovy ako samostatného predmetu. Ďalších 10 štátov a District of Columbia sa chystá začať testovanie v blízkej budúcnosti, zatiaľ čo 9 štátov vôbec neplánovalo žiakov hodnotiť. Veľká väčšina štátov robí len malé rozdiely medzi učiteľmi dejepisu, ekonomiky a občianskej výchovy so zreteľom na získaný certifikát týchto učiteľov a iba 21 štátov uviedlo, že od učiteľov občianskej výchovy sa vyžaduje, aby si počas svojej profesionálnej kariéry dokončili vzdelávanie potrebné na to, aby si udržali v platnosti certifikát, ktorý ich oprávňuje ďalej učiť.

Podpora občianskej výchovy v štátnych štandardoch

Štáty čoraz viac využívajú štandardy, ktorých obsahom je čo najexplicitnejšie vyjadrenie toho, čo sa má učiť v triedach. Väčšina štátnych štandardov obsahuje určité témy z občianskej výchovy, ale iba zriedka sú v nich uvedené všetky komponenty týkajúce sa tohto predmetu tak, ako by si to jeho význam zaslúžil.

Podnecovanie záujmu u žiakov v štátnych štandardoch

Mnoho štátnych štandardov zo spoločenskovedných predmetov sa snaží o to, aby sa na školách vytváralo také prostredie, ktoré vhodne podnecuj záujem žiakov a rozvíja ich schopnosti. Vedci hodnotili, ako štátne štandardy jednotlivých štátov podnecujú u žiakov záujem o tému občianstva. Taktiež si overovali, či text v daných štandardoch vysvetľuje

dôležitosť občianskej výchovy a či sú tieto štandardy vhodne usporiadané a pripravené k tomu, aby prezentovali jednotlivé témy pre pedagógov, rodičov a študentov. Zo 43 štátov, ktoré mali štandardy zo spoločenskovedných predmetov, 32 zdôrazňovalo dôležitosť občianskej výchovy v úvodných textoch týchto štandardov. Avšak v štandardoch 12 štátov bolo ťažké nájsť čo i len zmienku o občianskej výchove a jej využití v praktickom živote.

Podpora intelektuálnych schopností v štátnych štandardoch

Zabezpečenie toho, aby štátne štandardy podporovali využitie a aplikáciu vyšších rozumových schopností, je úzko späté s tým, že tieto štandardy musia nielen podnecovať záujem žiakov o občiansku výchovu, ale aj ich aktívnu participáciu. V priemere je obsah štandardov zo spoločenskovedných predmetov s komponentmi občianskej výchovy zameraný na využívanie nižších rozumových schopností žiakov pri identifikácii problémov a opise stanovísk ako na tie, ktoré si vyžadujú schopnosť javy vysvetľovať a analyzovať. Požiadavky na to, aby žiaci mohli svoje stanovisko vysvetliť a obhájiť - to znamená požiadavky na vyššie rozumové schopnosti - však prevládajú vo väčšine štátnych štandardov.

Podpora zameraná na získanie vedomostí z občianskej výchovy v štátnych štandardoch

Vedomosti z občianskej výchovy tvoria obsahovú dimenziu výchovy k občianstvu. Bez týchto vedomostí nie je možné aplikovať a využívať intelektuálne predpoklady a vrodené dispozície žiakov pre túto oblasť. Vedci analyzovali štandardy v siedmich štátoch (California, Florida, Indiana, Nebraska, New York, Ohio a Texas), aby vyhodnotili, ako hlboko sú jednotlivé komponenty občianskej výchovy obsiahnuté v štandardoch spoločenskovedných predmetov (ako sa vzťahujú k piatim nosným otázkam v národných štandardoch pre občiansku výchovu a riadenie štátu), akú pozornosť venujú rozličným témam z občianskej výchovy (opäť v rámci národných štandardov) a v čom spočíva špecifickosť týchto tém. Texty k občianskej výchove v štandardoch pre spoločenskovedné predmety v týchto siedmich štátoch poukazujú na rozdiely v intenzite, akou sa venujú obsahu a špecifickosti tém.

Faktory ovplyvňujúce výuku občianskej výchovy na okresnej úrovni

Správa, ktorú sme v tejto súvislosti analyzovali informuje o politike jednotlivých štátov Únie a skúma tiež, ako politika ovplyvňuje občianske vzdelávanie na úrovni okresu v siedmich štátoch (California, Florida, Indiana, Nebraska, New York, Ohio, Texas). Vedci, ktorí riadili tento projekt, sa stretli so štátnymi, okresnými a školskými administrátormi, s učiteľmi, s členmi fakúlt, ktoré zabezpečujú vzdelávanie pre učiteľov a vedúcimi pracovníkmi komunít. Treba dodať, že vedci robili prieskum medzi učiteľmi a koordinátormi spoločenskovedných predmetov stredných škôl v 14 okresoch týchto štátov.

Vplyv štátnych štandardov

Väčšina okresov berie do úvahy štandardy zo spoločenskovedných predmetov pri tvorbe kurikul. Mnohé z nich ponúkajú kurzy, ktorých obsahom je dimenzia občianstva. Napriek tomu veľký počet učiteľov spoločenskovedných predmetov na stredných školách je len čiastočne oboznámení, alebo neoboznámení vôbec s týmito štátnymi štandardami. Len jedna štvrtina učiteľov odpovedala, že je s nimi oboznámená veľmi dobre. Učitelia tiež nepoznajú, alebo sú zmätení z politiky okresov či škôl, ktorá má vplyv na obsah a výuku v rámci občianskeho vzdelávania. V každom okrese, kde sa uskutočnil výskum, je téme občianstva ako i participácii žiakov na riešení problémov, rozvoju ich znalostí a zručností venovaná menšia pozornosť. To do istej miery to odráža neadekvátnosť a rozpor v štátnych štandardoch, ktoré síce pripisujú dôležitosť občianskej výchove, táto je však skôr slovné deklarovaná, ako prakticky realizovaná.

Materiál potrebný k výuke

Zatiaľ čo existuje viacero faktorov, ktoré ovplyvňujú výuku občianskej výchovy, pomôcky k jej výuke zohrávajú kľúčovú úlohu pri formovaní vedomostí žiakov, ich intelektuálnych schopností a komunikačných zručností. Napriek tomu, že štáty a okresy sa líšia určitým stupňom voľnosti v tom, aké učebnice budú používať, ich výber je prekvapujúco jednotný. Mnoho učiteľov preto využíva ďalší materiál (hlavne ten, ktorý vydáva Centrum pre občiansku výchovu), internet a webové stránky, ktoré prehlbujú u žiakov záujem o občiansku výchovu.

Hodnotenie

Štátna politika hodnotenia žiakov patrí medzi faktory, ktoré ovplyvňujú výuku občianskej výchovy na okresnej úrovni. Väčšina štátov, ktorá v súčasnosti hodnotí témy z občianskej výchovy, tak robí hlavne v rámci všeobecných testov zo spoločenskovedných predmetov, v ktorých sú tieto témy zahrnuté. V štátoch, ktoré už majú zavedené celoštátne hodnotenie v iných predmetoch ako je občianska výchova, by si hodnotenie aj tohto predmetu vyžadovalo ďalšiu alokáciu zdrojov potrebných k tejto činnosti. Hodnotenie si totiž vyžaduje čas, pozornosť a finančné prostriedky, to znamená, že v popredí záujmu je testovanie iných predmetov. Skutočnosť, že sa občianska výchova netestuje, znamená, že táto je potom marginalizovaná a viac-menej ignorovaná riadiacimi pracovníkmi škôl, ako aj samotnými učiteľmi.

Faktory ovplyvňujúce profesionálny rozvoj učiteľov

Politika týkajúca sa získania certifikátu z občianskej výchovy na univerzite, a teda ešte pred nástupom do zamestnania (pre-service) a profesionálny rozvoj učiteľov už počas zamestnania (in-service), často znižuje kvalitu výuky občianskej výchovy. Perspektívni učitelia a profesori vo všeobecnosti považujú občiansku výchovu za dôležitý komponent vzdelávania na všetkých stupňoch amerických škôl. Požiadavky štátu na získanie certifikátu pre učiteľov, ktoré nedostatočne explicitne upriamujú pozornosť k občianskej výchove, však znižujú prioritu učiteľského vzdelávania v tomto predmete, ako i samotný certifikát. In-service školenia a iné príležitosti na profesionálny rozvoj poskytujú učiteľom dôležité informácie a umožňujú im využívať pri výuke občianskej výchovy informačné technológie, pomocou ktorých môžu dosahovať lepšie vzdelávacie výsledky. Informačné technológie im umožňujú viac využívať celý diapazón komponentov, ktoré tento predmet obsahuje a implementovať tak nové štátne predpisy a nariadenia, alebo realizovať politiku okresu, ktorá sa pri výuke občianskej výchovy uplatňuje.

Mimoškolské a kookurikulárne aktivity

Mimoškolské a kookurikulárne aktivity zohrávajú rozhodujúcu úlohu v občianskej výchove. Interaktívne programy, viac či menej previazané so školským kurikulumom, rozširujú učebnú látku a sú zamerané na to, aby vhodne využívali vedomosti žiakov s ich následným využitím v praxi. Prax v rámci komunity a využitie nadobudnutých vedomostí počas tejto praxe poskytujú študentom silný pocit zadost'učinenia. Uvedomujú si, že disponujú potrebnými vedomosťami a zručnosťami a že majú predpoklady na to, aby mohli túto činnosť i naďalej vykonávať a angažovať sa v nej. Študenti sú často schopní opísať nielen to, prečo majú radi tieto aktivity, ale tiež to, prečo je pre nich táto činnosť z osobného hľadiska dôležitá.

Organizácie, jednotlivci a finančné prostriedky

Politika sa nevytvára a ani nie je implementovaná vo vákuu. Štátne departmenty pre vzdelávanie prostredníctvom svojej školskej politiky široko ovplyvňujú prax okresov. Zdá sa však, že slabá komunikácia medzi nimi je príčinou toho, že sa im nedarí dostatočne zdôvodniť, prečo je daná politika štátu v oblasti vzdelávania dôležitá a prečo by mali byť jej ciele realizované. Okres a jeho školské orgány priamo ovplyvňujú prácu učiteľov a ich priority, takže úsilie učiteľov na ich dosiahnutie je často limitované požiadavkami štátu a neadekvátnymi zdrojmi. Niektoré organizácie, ktoré majú záujem podieľať sa na rozvoji komunity a ktoré disponujú pozoruhodným potenciálom na to, ako upevniť realizáciu politiky štátnych, okresných a školských orgánov a posilniť tak jej účinnosť však musia svoje

Fórum občanov Slovenska

www.sk-forum.sk

predstavy často obmedzovať a korigovať. Učitelia, ktorí majú právomoc vzdelávať a vychovávať žiakov musia reagovať na školskú politiku a praktiky prostredia, v ktorom žijú a ktorého sú súčasťou. Všetky tieto organizácie a jednotlivci musia spoločne pracovať na tom, aby zabezpečili pre študentov všetkých troch stupňoch škôl vzdelanie potrebné k tomu, aby sa z nich stali vzdelaní a dobre informovaní občania, ktorí sú si vedomí svojich práv, ale i povinností.

Obnovený záväzok týkajúci sa občianskej výchovy

Štátna politika v oblasti vzdelávania a prax okresov v tejto oblasti často zlyhá v tom, že sa jej nedarí upozorniť na dôležitosť občianskej výchovy na všetkých troch stupňoch amerických škôl. Preto musí byť v 21. storočí poslaním amerického vzdelávacieho systému schopnosť zabezpečiť to, aby sa zo súčasných žiakov stali v budúcnosti aktívni a angažovaní občania.

SLOVENSKO

Cesta za lepšími výsledkami vo výuke občianskej výchovy

Hoci výuka občianskej výchovy na našich základných a stredných školách u nás neustále prebieha, s jej výsledkami nie sme vždy spokojní. Vieme, že volebná účasť mládeže či už v parlamentných, alebo komunálnych voľbách je nízka, klesá angažovanosť mladých ľudí na verejnom a politickom živote krajiny. Prečo je občianske povedomie u nás stále nízke? Kde hľadať príčinu tohto stavu? V rodine či v škole? Je výuka občianskej výchovy na našich školách efektívna? Sú formy a metódy uplatňované pri jej výuke vhodné? Zápasia učitelia s nedostatkom kvalitného učebného materiálu, alebo je to len pohodlnosť a nezáujem tých, ktorým je výuka určená a ktorým je záujem o veci verejné ľahostajný? Je naša spoločnosť, ako tvrdil sociológ Paul Lazarsfeld, „unavená?“

Počas štúdia kurikúl a učebných osnov z občianskej výchovy, na základe vlastnej skúsenosti, ako i štúdia iných materiálov s touto problematikou sa ukazuje, že je tu viac príčin, ktoré môžu mať vplyv na efektívnosť výuky občianskej výchovy na našich školách.

Napríklad:

- Spoločenské postavenie učiteľov občianskej výchovy je nízke;
- Predmet často učia učitelia, ktorí potrebujú hodiny na doplnenie úväzku a ktorí na tento predmet nemajú príslušnú kvalifikáciu;
- Formy a metódy výuky sú nevhodné;
- Prevláda frontálny prístup zameraný na získavanie vedomostí, ktorý nerozvíja u žiakov schopnosť problémy a javy analyzovať a chápať ich v širších súvislostiach;
- Vhodný materiál k výuke je nie vždy dostupný;
- Časová dotácia predmetu je nízka;

Fórum občanov Slovenska

www.sk-forum.sk

- Osnovy sú predimenzované a nie je možné jednotlivé témy hlbšie preberať;
- Je nevyhnutné viac využívať tému občianstva v rámci mimo predmetových vzťahov;
- Využívanie nových informačných technológií je nedostatočné;
- Uvažovať nad integráciou občianskej výchovy s inými spoločenskovednými predmetmi;
- Tým, že predmet za určitých okolností nemusí byť klasifikovaný, je vnímaný ako druhoradý predmet, a tak sa k nemu rodičia, žiaci i učitelia stavajú;
- Je dôležité uskutočniť prieskum na základných a stredných školách a zistiť, ako vnímajú občiansku výchovu učitelia, žiaci, rodičia a riaditelia škôl;
- Treba umožniť, aby sa o in-service školenia učiteľov mohli uchádzať viacerí; poskytovatelia, teda nielen štátne organizácie, ale aj súkromné;
- V rámci profesionálneho rozvoja by mali mať učitelia občianskej výchovy viac možností absolvovať krátkodobé i dlhodobé stáže v zahraničí;
- Organizovať semináre s našou a zahraničnou účasťou za účelom výmeny skúseností.

Z doteraz povedaného je zrejmé, že problémy s výukou občianskej výchovy, s jej začlenením do štruktúry predmetov, s časovou dotáciou, či spoločenským statusom predmetu ako i samotných učiteľov majú problémy aj v niektorých vyspelých demokratických krajinách. O to viac je potrebné v našich podmienkach rozvíjajúcej sa demokracie venovať tomuto dôležitému predmetu zvýšenú pozornosť. Chýba viac novších kvantitatívnych i kvalitatívnych výskumov, ktoré by sa zamerali na problematiku výuky občianskej výchovy a na jej efektívnosť. Takéto výskumy by boli vhodným prostriedkom na zmapovanie súčasnej situácie vo výuke tohto predmetu a pomohli by tak upozorniť na problémy, s ktorými sa učitelia pri svojej práci stretávajú. Výsledky takýchto výskumov by tiež slúžili na porovnanie sa s inými krajinami, v ktorých sa už podobné výskumy realizovali.

Pre budúcnosť našej krajiny sú dôležití občania, ktorí budú konať samostatne, ktorí budú zodpovedne pristupovať k verejným záležitostiam, ktorí budú participovať na rozhodnutiach týkajúcich sa hlavne komunity, v ktorej žijú a ktorí budú plne rešpektovať princípy demokracie, ľudských práv, slobody a rovnosti. Preto je dôležité vidieť výchovu k občianstvu komplexne, chápať ju nielen ako záležitosť škôl, ale ako súčasť celoživotného vzdelávania.

Strasbourg, november 2006